

ARHEOLOŠKA NAJDIŠČA DOLENJSKE

ARHEO

OB 100-LETNICI ARHEOLOŠKIH RAZISKOVANJ V NOVEM MESTU

NOVO MESTO 1990

ARHEOLOŠKA NAJDIŠČA DOLENJSKE

Posebna številka, izdana ob 100-letnici arheoloških raziskav v Novem mestu
13. 9. 1890 – 13. 9. 1990

B. Teržan

Arheološka obvestila. Glasilo arheološkega društva, zanj odgovarja Mitja Guštin, predsednik. Uredništvo: Miha Budja (glavni urednik), Bojan Djurić, Predrag Novaković, Božidar Slapšak, Drago Svobljšek (odgovorni urednik), Ivan Šprajc, Biba Teržan. Uredništvo posebne številke Arheološka najdišča Dolenjske, Bele krajine in Posavja: Danilo Breščak (glavni urednik), Borut Križ, Mitja Guštin, Jovo Grobovšek (grafična zasnova); lektoriral Jože Sever. Sredstva za izid te številke sta zagotovila Republiški sekretariat za kulturo in Dolenjski muzej. Izdajateljski svet: Janez Dular, Jože Kastelic, Peter Kos, Marijan Slabe. Naslov uredništva: Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, (061) 331-661/208. Arheo izhaja dvakrat letno, naklada posebne številke 1000 izvodov. Tekoči račun 50100-678-60382. Fotografije in risbe po želji vračamo. Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji. Zaključek redakcije posebne številke 20. 6. 1990.

Po mnenju Republiškega sekretariata za informiranje št. 42-1/72 šteje ARHEO med proizvode 7. točke prvega odstavka 36. člena Zakona o obdavčevanju proizvodov in storitev v prometu, za katere se ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov.

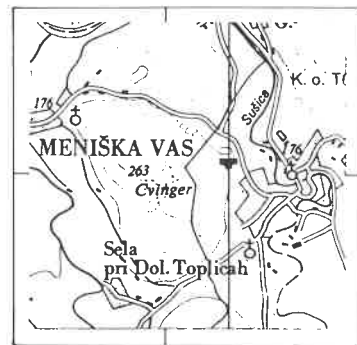
Seznam najdišč:

1. Lukenjska jama pri Prečni, F3
2. Ajdovska jama pri Nemški vasi, J1, 2
3. Moverna vas, H5
4. Dobova, L2
5. Brezje pri Trebelnem, G2
6. Cvinger pri Dolenjskih Toplicah, F4
7. Gradec pri Mirni, F1
8. Kincelj nad Trbincem, F2
9. Kučar nad Podzemljem, H5
10. Libna, K1
11. Magdalenska gora, A1
12. Medvedjek pri Vel. Gabru, D2
13. Metlika, I5
14. Mokronog, G2
15. Novo mesto, G3
16. Otočec, H3
17. Stična, C1
18. Sv. Ana nad Vrhpečjo, F2
19. Valična vas, D2
20. Velike Malence, L2
21. Vinji Vrh – Šmarjeta, H2
22. Vinkov Vrh, E3
23. Vrhtrbnje, E2
24. Brežice, L2
25. Mihovo, I3
26. Benečija pri Trebnjem, E2
27. Globodol, F3
28. Gornja vas, J3
29. Neviodonum – Drnovo pri Krškem, J2
30. Pristava pri Trebnjem, E2
31. Rožanec, G5
32. Verdun, G4
33. Zloganje pri Škocjanu, H2
34. Gradec nad Mihovim, I3
35. Korinj, C3
36. Šumeje pri Podturnu, G2
37. Zidani gaber, I1
38. Otok pri Dobravi – Gutenwerth
39. Stražnji Vrh, G6
40. Črnomelj – Sv. Duh, G6
41. Šentjernej, I1
42. Šentrupert, F1

Publikacijo, ki je pred nami, smo pripravili z namenom, da bi širšemu krogu predstavili najpomembnejša arheološka najdišča na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju, ter tista najdišča, na katerih so bile v zadnjih letih opravljene raziskave. Za orientacijo o najdiščih smo izdelali karto tega območja z vrisanimi najdišči, ki jih tu obravnavamo. Številke in karte odgovarjajo številkam tekstov o posameznih najdiščih. Vsako najdišče je obdelano kot tiskovna enota na posameznem listu, le večjim oziroma pomembnejšim najdiščem sta namenjena po dva lista. Za precizno orientacijo je pri vsakem najdišču tudi izsek iz pregledne karte občine (M 1:50000), kamor posamezno najdišče upravno spada. Za lažjo orientacijo je karta razdeljena v kvadrante, ki so navedeni v seznamu najdišč.

Objavljene fotografije so delo avtorjev oziroma iz fototek institucij, kjer delajo. Redakcija se zahvaljuje avtorjem člankov, ki so bili kljub razmeroma kratkemu roku in drugim delovnim obveznostim pripravljeni sodelovati, obenem pa tudi vsem ostalim, ki so kakor koli pripomogli k izdaji Arheoloških najdišč Dolenjske.

6. CVINGER ali BRANŽEVEC pri Dol. Toplicah NOVO MESTO

Med Kočevskim Rogom in Krko, sredi ravnice, ki jo na vzhodu omejuje potok Sušica, na zahodu pa potok Radešca, se dviguje večji, gozdnat hrbet Cvinger (268 m). Prazgodovinsko gradišče leži na zahodnem vrhu Cvingerja, nad Meniško vasjo. Celoten hrib je izrazito kraške narave, saj živa skalna osnova na mnogih mestih prodira skozi gozdni humus v obliki mogočnih skalnih skladov. Hrib je posut z vrtačami, ki so jih prazgodovinski prebivalci vključili v obrambni sistem prazgodovinskega gradišča.

Po južnem in vzhodnem pobočju se razprostira gomilno grobišče, ki obsega 15 še vidnih, a povečini že raziskanih gomil. Leže v gozdu, ob vrtačah, pa tudi na travnikih, ki se spuščajo proti vasi Sela. Gomile so povečini manjše in srednje velikosti, s premerom od 8 do 16 m in še ohranjeno višino od 0,5 m do 2 m. V večini gomil se še vidijo vkopi, tako v centru kot tudi ob robih, nekatere gomile pa so v celoti prekopane in je zemlja razmetana in razrita. Z izkopavanji tega grobišča je pričel znani dolenski stari-nokop Jernej Pečnik v zadnjih letih prejšnjega stoletja. V glavnem je le delno prekopal 11 gomil, z bogatimi pridatki v grobovih, ki povečini sodijo v mlajši čas starejše železne dobe. V gomilah je bilo le malo grobov, le v dveh jih je bilo po več kot 40. Plani grobovi in gomile so bili ljudi v nižini, na njivah v Meniški vasi, a zaradi intenzivne kmetijske obdelave niso več vidni.

Tretji sklop ob naselju in gomilah predstavlja 80 x 20 m veliko območje v gozdu, na južnem pobočju hriba med prazgodovinskim naseljem in gomilami, kjer je v prazgodovini obstajal železarsko-talilni kompleks z veliko železove žlindre, ki leži raztresena po gozdnih tleh, ter ostanki železarskih talilnih peči, ki se skrivajo plitvo pod gozdnimi tlemi. Peči so manjših dimenzij, okroglega ali pravokotnega tlorisa s premerom do 1 m. Ohranjeni so spodnji deli, narejeni iz prežgane glinice, z ostanki železove žlindre in groda tako v še ohranjeni notranjosti kakor tudi v bližnji okolici. Talilne peči so vkopane dokaj blizu druga drugi, saj so bile namenjene le enkratni uporabi.

Prav pridobivanje železa je dajalo železnodobnim prebivalcem Dolenjske tisto materialno podlago, ki je omogočila razcvet tako imenovani Jugovzhodni alpski halštatski kulturi, ki se kaže v bogatih grobnih pridatkih v gomilah na tem območju.

V ženskih grobovih se pojavlja poleg lončenega posodja pestrih oblik z bogatim okrasjem še bronast, steklen, jantarni in železni nakit, v moških grobovih pa se ob bogatem izboru različnega orožja pojavljajo še pasne garniture, različni obročki in kovinske posode.

Ob kar nekaj bronastih kotličkih in situlah zavzema posebno mesto okrašena situla iz groba II/23.

Situla je žal slabo ohranjena, vendar iz njenih treh frizov, kjer so predstavljeni konjeniki, možje na bojnih vozovih ter rogate živali, odseva ves sijaj aristokratskega sveta, pestrost prizorov pa topliško situlo uvršča v vrh evropske situlske umetnosti.

Tudi bronaste sponke certoškega tipa so vseh vrst, okrašene s konjskimi glavicami, gumbi, vezanimi črtami, samostrelno peresovino in sodijo v čas po letu 590 pred n. št. Nakitne predmete dopolnjujejo ogrlice iz raznobarnih steklenih jagod z očesci, valovnico in raznobarnimi izrastki ali pa iz različno velikih jantarnih jagod. Zanimivi so tudi valjasti uhani iz bronaste pločevine, na katerih se pojavljajo iztolčene pikice z geometrijskimi motivi, ali pa kar z motivi jelenčkov. Bronaste zapestnice so masivne, narebrenne ali pa votle z ornamentom. Od orožja poznamo železne sulične osti, tulaste in plavutaste sekire, železne nože, ohranile pa so se tudi tri bronaste čelade. Predmeti se nahajajo v Naravoslovnem muzeju na Dunaju.

Prazgodovinsko gradišče obdaja mogočno obzidje, ki je še vedno ohranjeno kot okop, ki se na notranji strani dviguje dober meter nad nivojem naselja, na zunanji strani pa do 5 m. Vhod je bil na južni strani, iz smeri vasi Sela. Na tem mestu je prazgodovinska pot, ki ji lahko sledimo še daleč iz naselja. Zaradi boljše obrambe je bila ta pot na nekaj mestih zožena z zapornim zidom, na mestu, kjer pa se je priključila na obzidje gradišča, je bilo le-to, kot kažejo njegovi ostanki, nekoliko višje in bolj utrjeno od ostalega poteka. Notranjost naselja je dokaj razgibana. Teren od osrednje, najvišje točke, pada proti okopom, pri tem pa ustvarja predvsem na zahodni strani kar nekaj teras, kjer so si prazgodovinski prebivalci postavili svoje hiše. V osrednjem delu naselja je danes zasuto kraško brezno. Po vsej površini naselja leže odlomki prazgodovinske lončenine, hišnega lepa in železove žlindre, kar dokazuje intenzivno pose-ljenost vse notranjosti naselja.

Nekaj poizkusnih sond preko obzidja naselja je izkopal že J. Pečnik v preteklem stoletju. Ugotovil je, da je bilo obzidje zgrajeno iz kamnja in skal, med katerimi je lončenina, hišni lep, še največ pa je železove žlindre.

Leta 1935 je v naselju izkopaval tudi W. Schmid, ki je odkril 4 prazgodovinske stavbe, žal pa so njegovi podatki izgubljeni.

Leta 1986 je novomeški Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine začel z vsakoletnimi sondažnimi raziskavami v naselju, ki so zajele obrobni del gradišča s samim obzidjem in zemljenim nasipom kot tudi samo notranjost.

Ugotovili smo, da je bila površina gradišča Cvinger poseljena, saj smo v osrednjem delu našli stojke za kole stavb, zakopane v zemljo, v skalo vklesano pravokotno 175 x 95 cm veliko in 70 cm globoko shrambeno jamo, napolnjeno z ostanki prazgodovinske lončenine, s kostmi in lesnim ogljem, ter množico lončenine in hišnega lepa, ki je bila razpršena po vsem raziskanem območju. Obzidje smo presekali na dveh mestih in ugotovili, da je bilo naselje najprej utrjeno z zemljenim obzidjem, opaženim na obeh straneh z leseno konstrukcijo. To obzidje je uničil požar, nakar so prebivalci zgradili novo, tokrat 100 cm široko, zloženo v tehniki suhega zidu iz večjih neobdelanih skal. Obe lici zidu (notranje in zunanje) sta bili zloženi iz skrbno izbranih skal, dodatno trdnost pa so mu dajali posamezni v zemljo vkopani koli. Pred tem obzidjem je stalo zemljeno nasutje, ki je povečevalo strmino pred obzidjem, obenem pa mu je dajalo večjo stabilnost.

Ostanke stavb smo našli v naselju že tik ob obzidju. Ugotovili smo več načinov gradnje prazgodovinskih objektov.

Ena od stavb je imela stene postavljene na kamnit temeljni zidec, s tlakom, ki je bil delno narejen iz ilovice, drugi del pa je predstavljala živa skala. Stavba je imela v JV vogalu kurišče, narejeno iz ilovice in kamenja.

Druga stavba je bila postavljena na temeljna bruna, ki so bila delno vkopana v zemljeno osnovo, nanje pa je bila postavljena lesena stavba, ki je bila oblepljena z ilovico. Ker je stavba zgorela, se je glineni omet prežgal in tako so se ohranili odtisi lesa.

Poleg množice prazgodovinske hišne lončenine, ki smo jo našli pri izkopavanjih, velja omeniti še keramične vijčke, bronasto iglo z uvito glavico in železno šilo.

Z analizo vzorcev zemlje, s katero se ukvarja paleobotanika, ter z osteološkimi analizami, smo ugotovili, da so železnodobni prebivalci Cvingerja poleg žitaric uporabljali tudi gorčico, gojili so govedo, drobnico, prašiče in pse, lov pa je bil le dopolnilna dejavnost, popolnoma podrejena gojenju domačih živali.

Podoba prazgodovinskega kompleksa Cvinger, ki je s svojo strateško lego zapiral tako dolinsko pot ob Krki kot tudi pot po Črmošnjiški dolini v Belo krajino, dopolnjuje še prazgodovinsko gradišče »Gradišnica« v D. Gradišču nad sotočjem Krke in Sušice, kot tudi višinsko naselje na hribu Plešivica nad Sotesko.

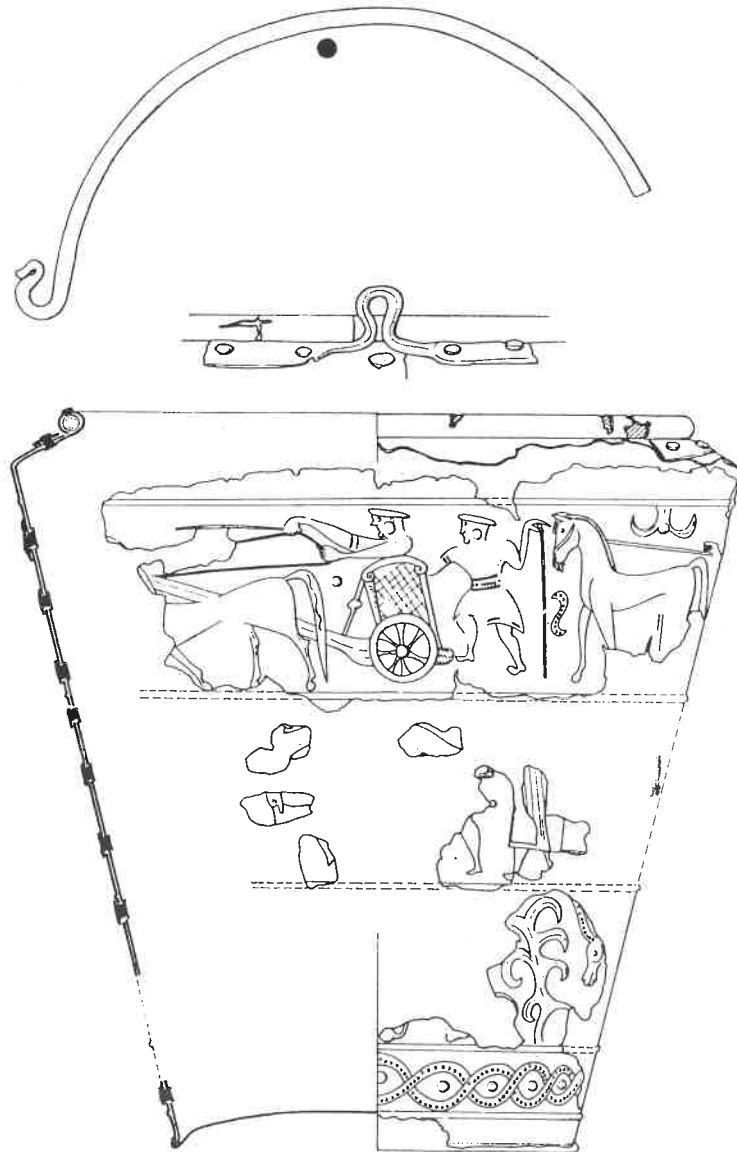
Borut Križ

Pomembnejša literatura:

- B. Teržan, Certološka fibula AV 27 (1976), ss
- B. Križ, Cvinger, Dol. Toplice, VS 29, 1987, 240 s
- B. Križ, Cvinger, Dol. Toplice, VS 30, 1988, 211 ss
- B. Križ, Cvinger, Dol. Toplice, VS 31, 1989, 210

Prerez skozi nasip v sondi I

Bronasta figuralno ornamentirana situla

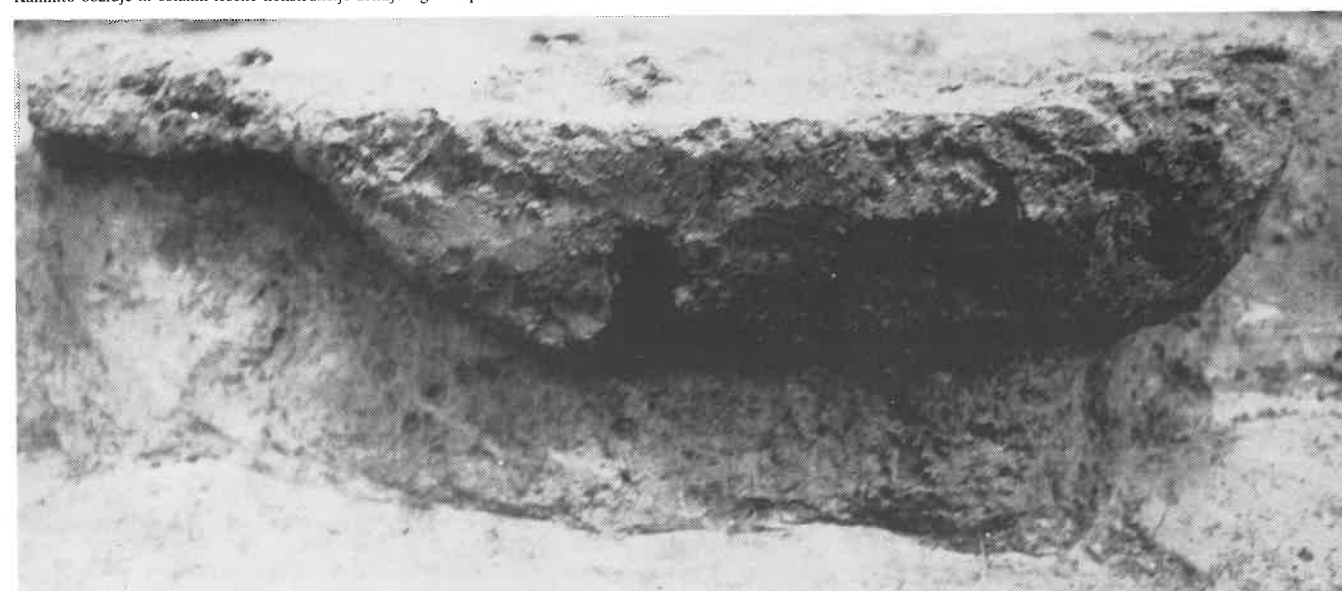
Obrambni nasip

Nasip prazgodovinskega naselja

Kamnito obzidje in ostanki lesene konstrukcije zemljenega nasipa

Zelezarska pec